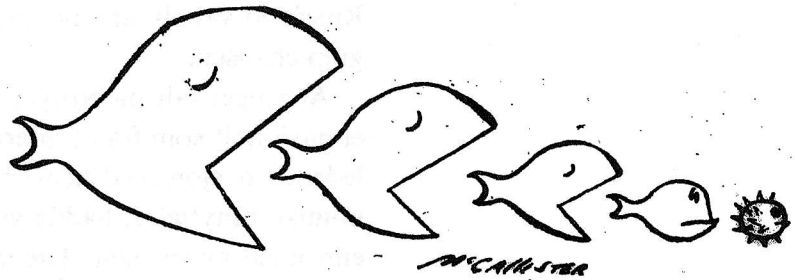

FARMAND

OSLO, LØRDAG 11. APRIL 1970

Nr. 15. 75. ÅRGANG

Odd Gunnar Skagestad:

SVALBARD OG NORGE

For 50 år siden kom stormaktenes gavmildhet Norge til del: Ved en traktat inngått i Paris den 9. februar 1920 ble *Svalbard* lagt under Norges «fulle og uinnskrenkede høyhetsrett».

Det ville være i drøyeste laget å påstå at Svalbard-traktaten kom istand for våre blå øynes skyld. Øygruppen som dengang ble betraktet som ingenmannsland, hadde i lengre tid vært en potensiell kilde til friksjon mellom en rekke interesserte makter. Disse var glad til for å få løst suverenitets-spørsmålet da anledning til å få gjort dette bød seg etter den 1. verdenskrigs opphør. Tyskland og Russland var da ute av spillet, og seierherrene, Ententen, grep chansen.

At valget falt på Norge, var rimelig nok, sett såvel fra et nasjonalt som fra et internasjonalt synspunkt. Som den ledende nasjon med hensyn til både utforskning og økonomisk utnyttelse, hadde vi større interesser på Svalbard enn noen annen stat. Utenrikspolitisk var det lille, nøytrale Norge et godt papir; et velegnet valg i en kompromiss-løsning.

Men, — gaver forutsetter stundom mot-ytelser. For Svalbards vedkommende var dette helt eksplisitt. De betingelsene Svalbard-traktaten satte opp, gjorde Norges «fulle og uinnskrenkede høyhetsrett» nærmest illusorisk, idet landet ble nødt til å gi avkall på en rekke rettigheter som en selvstendig stat i henhold til folkeretten har på eget territorium. Avtalen slo bl.a. fast at øygruppen skulle forbli demilitarisert og nøytralisert, og at andre lands borgere skulle være likestillet med norske og med den norske stat i all utøvelse av økonomisk virksomhet.

Som det treffende er blitt uttrykt, ga Paris-avtalen i 1920 Norge «vaktmester-status» på Svalbard. Norge aksepterte. (Betenkeligheter gjorde seg riktignok gjeldende med hensyn til de eventuelle uønskede følger det kunne få om man lot seg påprakte en såvidt amputert «høyhetsrett». Dette fremgår ikke minst av stortingsdebattene 1924-25 om formen for den norske overtagelse av øygruppen. Utfallet ble at Venstre, med Arbeiderpartiets støtte, vant flertall for sitt ønske om en intim formell til-

knytning, og Svalbard ble erklært å være en «del av Kongeriket Norge». Dette betydde at den norske stat for Svalbards vedkommende påtok seg forpliktelser ikke bare overfor utlandet, men også overfor oss selv. Å ivareta norske borgeres rettigheter og interesser, på Svalbard som i riket forøvrig, ble Statens konstitusjonelle plikt.

*

Dobbeltstillingen som tjener og herre bar i seg kimen til vanskeligheter, som heller ikke har uteblitt. Mest hodebry har forholdet til russerne voldt, tiltross for at Sovjet-Unionen anerkjente Svalbard-traktaten *de facto* i 1924 og *de jure* i 1935. Klimaks kom vinteren 1944-45 med de vidtgående sovjetiske krav, som foranlediget den famøse norske noten av 9. april 1945 om en revisjon av Svalbard-traktaten til fordel for et norsk-sovjetisk «felles-forsvar» av øygruppen (en plan som riktignok ikke ble realisert). De ansvarlige myndigheters håndtering av denne situasjonen ble først kjent for offentligheten i 1947, og saken vakte da straks stor oppmerksomhet både i inn- og utland. I den debatt om vår Svalbard-politikk som fulgte, konstaterte «Farmand» (i artikkelen «Polare unnlatesesynder», nr. 24, 1947) at:

«Vi har bare halvveis hevdet vår førstefødselsrett til Svalbard, med følgen at dette område bare er norsk med innskrenket suverenitet, — og vi har ved en på det avgjørende punkt enestående unnlatesepolitikk latt fremmede makter få innpass på Svalbard. Følgen er at dette område nå er blitt Norges mest ømtålige utenrikspolitiske problem.»

Svalbards potensielle betydning, — økonomisk, militærstrategisk og politisk — er neppe blitt mindre siden den gang de ovenfor siterte linjer ble skrevet. Når området idag vel ikke kan sies å være vårt «mest ømtålige utenrikspolitiske problem», kan dette i noen grad tilskrives at myndighetene i den forløpne tid har tilstrebet å forhindre at Svalbard skulle bli noen brikke i det storpolitiske spill. Dette har man søkt å oppnå ved å overbevise stormaktene om Norges evne og vilje til å etterleve sine folkerettslige forpliktelser, m.a.o. ved på en troverdig måte å leve seg inn i «vaktmester-rollen». (At hensynet til det «gode forhold» til USSR i stort monn har vært normgivende for denne politikk, skulle det være unødvendig å understreke.).

Det står imidlertid ikke til å nekte at norske egeninteresser derved er blitt skadelidende. Et eksempel på dette er treneringen av flyplass-saken, som allerede for 15 år siden var moden for å løses. Våre myndigheter har nektet de nordmenn som har ønsket å anlegge helårsflyplass på Svalbard, å gjøre dette. Men Staten har ikke funnet å benytte seg av dette faktiske monopol (og implisitte forpliktelse) som den således har tilvendt seg, til selv å bygge flyplassen. Fordi det kunne bli oppfattet som en trusel mot Sovjet-Unionen, er planene om et slikt anlegg ikke blitt satt ut i livet. I henhold til uttalelse sist høst fra Svalbard-utvalgets formann, statsråd Schweigaard Selmer, skulle det dog nu være håp om å få denne saken rodd vel i havn.

Svalbard står på flere måter i en særstilling blant Norges oversjøiske besittelser. I motsetning til våre antarktiske områder er Svalbard bebodd, og i motsetning til dem er det ikke et «biland», men har full status som «del av Kongeriket Norge». Til dette kommer de åpenbare økonomiske mulighetene og den strategisk viktige beliggenhet.

Men nettopp denne særstilling, som gjør øygruppen til den ubetinget mest betydningsfulle av våre polarbesittelser, er samtidig en nøkkelstilling. Svalbard-politikken er og blir det sentrale element i Norges politikk i polarområdene. Svalbard kan tjene til å aktualisere det som er selve kjerneproblemet i vår polarpolitikk: På den ene siden hva vi *ønsker*, på den annen side hva vi *evner*. Når der klages over mangelen på langsiktige retningslinjer i vår polarpolitikk, er det ikke minst fordi disse forhold ikke er blitt tilfredsstillende avklart. Heri ligger formodentlig meget av årsaken til det som har vært kalt «unnlåtelses-politikken».

Der er imidlertid tegn som kan tyde på at visse endringer er i ferd med å finne sted. I en stortingsmelding som ble lagt frem i statsråd den 6. mars 1970 bebudes opprettelsen av et (lenge efterlengtet) *Polar-råd*. For dette Rådet må det være en oppgave av høyeste prioritet å få klarlagt hvordan Norge *bør og kan skjytte sine plikter og hevde sine rettigheter* på Svalbard.

En bevisst erkjennelse av ens *målsetning* og *muligheter* er forutsetningen for en vellykket politisk linje. Femti års erfaring som Svalbards formynder har ikke gitt Norge noe grunnlag for å dispensere fra denne lære.